

Rissandhed

Torra sanddyner och sandfält med ljung- och kråkbärshedar

Dry sand heaths with *Calluna* and *Empetrum nigrum*

EU-kod: 2320

Länk: Gemensam text (namn och koder)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf#2

Beskrivning av naturtypen

Länk: Gemensam text (beskrivning av naturtypen)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf
[#2](#)

Utdrag ur EU:s tolkningsmanual

Coastal non-dunal *Calluna vulgaris* and *Empetrum nigrum* heaths, formed on quartzic sands originating in redeposited and reworked glacial drift and outwash.

Svensk tolkning av definitionen

Sanddyner och sandfält i inlandet som domineras av öppen hedvegetation bestående av ljung och kråkbär. Inlandssanddynerna hör inte ihop med sanddynssystemen vid havsstränder utan är i normalfallet uppbyggda av ursvallad, kvartsrik flygsand som inte härstammar från havet utan från istidsavsatta (glacifluviala) avlagringar av sand.

Hedarna på sandunderlag är ofta mycket näringsfattiga, sura och urlakade och för sandmarker typiska arter kan förekomma. Små partier med fuktig hed i dynsänkor kan också förekomma.

Naturtypen kan vara relativt stabil, men utgör normalt ett mer dynamiskt vegetationsstadium som är beroende av återkommande störning. En del av dessa hedar har uppkommit som en följd av bete.

Ljung och kråkbär ska täcka minst 10 %, men inte mer än 50 % av den sammanlagda ytan med fältskikt. Mark i tidigt successionsstadium, dvs. sandblottor eller ytor med t.ex. hårbjörnmossa, utgör i representativa områden minst 10 % av den totala ytan. Trädskiktets krontäckningsgrad är mindre än 30 %.

Kommentarer

Rissandhedar kan uppkomma på så väl sanddyner som sandfält utan tydliga dynformationer. Sandavlagringarna som bygger upp dyner och sandfält i inlandet har i allmänhet påverkats av vinden och i anslutning till sandfälten finns ofta fossila dyner av flygsand som i många fall har bildats strax efter det att inlandsisen drog sig tillbaka vid den senaste istidens slut.

En stor andel av de kvarvarande rissandhedarna förekommer på militära övningsfält som hålls öppna av militär verksamhet och ibland betesdrift. Brand har sannolikt också i vissa områden varit ett viktigt inslag i rissandhedarnas dynamik.

Rissandhedar, liksom andra öppna sandmarker i inlandet, hyser ofta en artrik och speciell insektsfauna som är bunden till varma, sandiga miljöer. Många av dessa

arter är mer eller mindre sällsynta. Även andra värmeälskande djur såsom sandödlor gynnas av dessa miljöer.

Trädskiktets krontäckningsgrad är i normalfallet mindre än 30 %.

Gränsdragning mot andra naturtyper

- Kustzonsgräns: Inlandsdyner/sandhedar (2320-2330) är i normalfallet belägna längre än 5 km från havet och är avskilda från kustnära dynmiljöer av andra ekosystem. Undantag från denna avgränsning kan göras om geologisk karta, vegetationskarta eller fältinventering visar att ett område bör klassificeras som inlandsdyn.
- Ljung och kråkbär täcker normalt minst 10 %, men inte mer än 50 % av den sammanlagda ytan med fältskikt.
- Risdyner (2140) har en vegetation som i hög grad liknar vegetationen i rissandhedar, men risdyner förekommer i normalfallet endast på sanddyner vid kusten.
- Grässandhedar (2330) har i normalfallet < 10 % täckningsgrad av risvegetation medan rissandhedar normalt har > 10 % av sådan vegetation.
- Torra hedar (4030) har en likartad vegetation och är också betingade av bete, bränning eller annan störning, men är till skillnad från rissandhedar belägna på silikatrika podsoljor.
- Enbuskmarker (5130): Rissandhedar förekommer på sandigt underlag och har vid GYBS < 10 % täckningsgrad av en.

Viktiga strukturer och funktioner

- Solöppen mark.
- Urlakad sand.
- Inslag av blottad sand. Mark i tidigt successionsstadium, dvs. sandblottor eller ytor med t.ex. hårbjörnmossa, utgör i representativa områden minst 30 % av den totala ytan.
- Störning som håller tillbaka igenväxningsvegetation och skapar tillräckligt mycket blottad sand.
- Bete när annan verksamhet inte håller marken öppen.
- Bränning i vissa fall.
- En för naturtypen naturlig artsammansättning.

Betydelsen av olika strukturer och funktioner kan variera mellan olika objekt och vid bevarandearbetet måste det enskilda objektets förutsättningar beaktas. Det kan även finnas ytterligare strukturer och funktioner förutom de ovan nämnda som har betydelse i enskilda fall.

Typiska och karakteristiska arter

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	K-art	T-art	Grupp	Region
Kärlväxter					
Arctostaphylos uva-ursi	mjölon		T-art		B, K
Calluna vulgaris	ljung	K-art	T-art		B
Deschampsia flexuosa	kruståtel	K-art			
Empetrum nigrum ssp. hermaphroditum	nordkråkbär	K-art	T-art		B
Empetrum nigrum spp. nigrum	kråkbär	K-art			
Euphrasia micrantha	ljungögontröst		T-art		B, K
Festuca ovina	fårsvingel	K-art			
Lycopodium complanatum	plattlummer		T-art		B, K
Vaccinium vitis-idaea	lingon	K-art			
Fåglar					
Anthus campestris	fältpiplärka		T-art		K
Skalbaggar					
Amara infima	ljungkornlöpare		T-art		B, K

Klassificering enligt andra klassificeringssystem

Klassificeringssystem	Naturtypens motsvarighet
VIN:	4.1.4.3 Ljung-kråkbär-sandstarrhed-typ
EUNIS:	Ingår i: F4.2 Dry heaths, E1. 9 Non-mediterranean dry acid and neutral open grasslands, including inland dune grasslands.

Utbredning och förekomst

Länk: Gemensam text (utbredning och förekomst)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf

#5

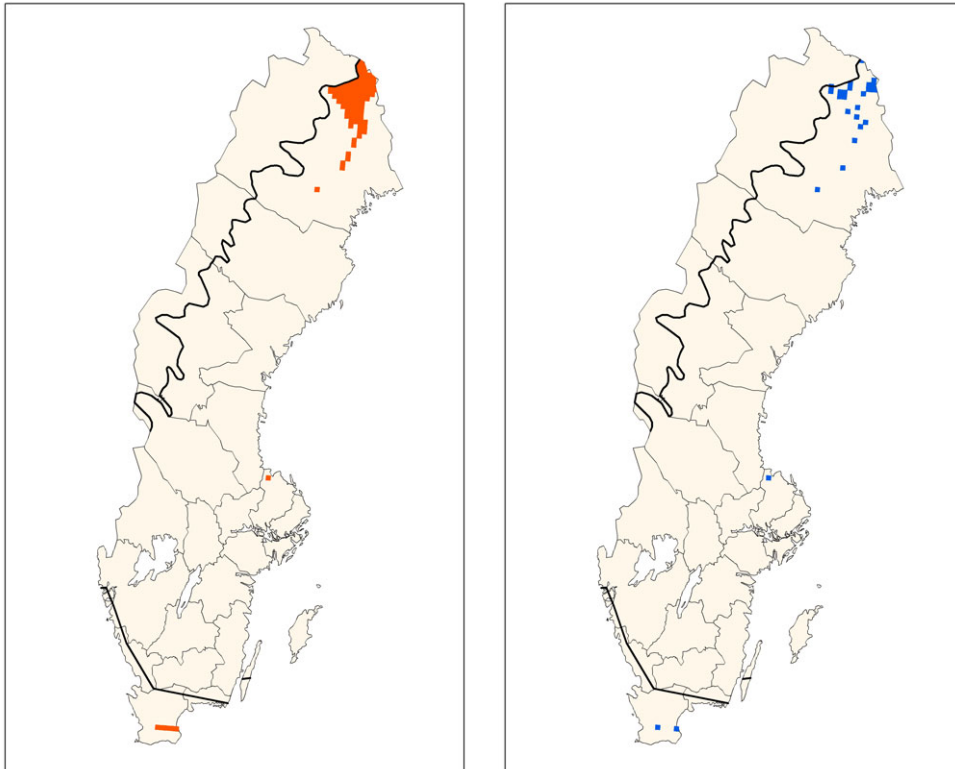
Rapporterad nationell bevarandestatus år 2007

Rapporterat 2007	Reg. A	Reg. B	Reg. K	Totalt
Natura 2000-områden				
Utpekade för naturtypen (st)		3	7	10
Utbredning				
Aktuellt värde (km ²)		8 400	500	8 900
Referensvärde (km ²)		10 000	700	10 700
Bedömning aktuell status		Dålig	Dålig	

Bedömning trend	Stabil	Stabil	
Förekomstareal			
Aktuellt värde (km ²)	10	4	14
Referensvärde (km ²)	30	12	42
Bedömning aktuell status	Dålig	Dålig	
Bedömning trend	Stabil	Stabil	
Kvalitet			
Bedömning aktuell status	Otillräcklig	Dålig	
Bedömning trend	Stabil	Stabil	
Framtidsutsikt			
Bedömning aktuell status	Otillräcklig	Dålig	
Bedömning trend	Stabil	Förbättring	
Samlad bedömning			
Bedömning aktuell status	Dålig	Dålig	
Bedömning trend	Stabil	Stabil	

Kommentarer till rapporterade uppgifter

Skäl till att naturtypen inte bedöms ha gynnsam bevarandestatus är att den har minskat kraftigt och fragmenterats under 1900-talet, bland annat genom skogsplantering. Dessutom finns det kvalitetsproblem på grund av upphörd eller bristande hävd, igenväxning, skogsplantering, gödsling, kvävenedfall, bristande landskapsmosaik orsakat av rationellt jord- och skogsbruk och en negativ utveckling för många arter som är knutna till naturtypen. Framtidsutsikterna bedöms som dåliga eftersom nedläggning av militära övningsfält och lantbruk och de andra problemen nämnda ovan förväntas bestå under överskådlig tid.

Figur 1. Svenskt utbredningsområde (till vänster) och förekomstareal (till höger).

Förutsättningar för bevarande

Länk: Gemensam text (förutsättningar för bevarande)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf#8

Gynnsamt tillstånd/bevarandestatus förutsätter att de typiska arterna inte minskar påtagligt i området respektive på biogeografisk nivå eftersom typiska arter indikerar att naturtypen upprätthåller viss kvalitet och viktiga ekologiska funktioner.

Förvaltning/skötsel

Naturtypen är beroende av störning för att inte växa igen och för att bibehålla en nödvändig dynamik och tillräcklig mängd blottad sand. I många områden är militär verksamhet med till exempel exercisfält, bilvägar, skjutbanor och terrängbanor en förutsättning för detta. Den nödvändiga störningen kan också erhållas genom bete och bränning. Det finns flera exempel på hedar som under senare delen av 1900-talet främst hävdats/hållits öppna genom militär verksamhet – något som ofta varit förenligt med bevarande av höga naturvärden.

I dagens landskap kan husbehovstäkt i liten skala vara positivt genom att öka mängden öppen sand.

Hotbild

- Upphörd eller minskad verksamhet på militära skjutfält/övningsfält.
- Utebliven röjning av igenväxningsvegetation och minskat eller upphört bete leder på sikt till igenväxning av buskar och träd och utarmning av den hävdgynnade floran och faunan.
- Alltför kraftig röjning av buskar och träd så att organismer som är beroende av dessa strukturer missgynnas.
- Överbete. Alltför intensivt betetryck påverkar naturtypen negativt.
- Skötsel som avlägsnar småbiotoper, kantzoner och mosaikmiljöer och skapar skarpa gränser mellan olika markslag.
- Spridning av gödsel i naturtypen påverkar floran negativt.
- Tillskottsutfodring av betesdjuren ger indirekt näringstillförsel till marken och missgynnar den konkurrenssvaga floran.
- Användning av avmaskningsmedel som innehåller avermectin är negativ för den dynglevande insektsfaunan.
- Markexploatering och annan markanvändningsförändring i objektet eller i angränsande områden, exempelvis bebyggelse, anläggningar, vägar, skogsplantering, större sandtäkter (mindre sandtäkter för husbehov kan i vissa fall vara positivt genom att ytor med öppen sand skapas).
- Gödslings- och försurningseffekter från nedfall av luftburna föroreningar påverkar floran negativt.
- Uppodling

Bevarandeåtgärder

- Gångse åtgärder för att upprätthålla gynnsam bevarandestatus så att ingen försämringar för naturtypen sker, (dvs att dess intressen respekteras i fysisk planering, tillståndsprövning, generell naturvårdshänsyn, förvaltning av skyddade områden, artskydd och uppföljning samt övervakning).
- Maskinell markomrörning och röjning av träd och buskar.
- Ökad störningsintensitet, t ex bete.
- Naturvårdsbränning
- Landsbygdsprogrammets (2007-2013) miljöersättningar innebär att lantbrukare kan få ersättning för skötsel av slåtterängar och betesmarker. Lantbrukare som uppfyller vissa generella skötselvillkor kan få ersättning för allmänna värden. Länsstyrelsen beslutar om vilka marker som därutöver kan få ersättning för skötsel av särskilda värden och fastställer skötselvillkoren i en åtagandeplan. Stöd för kompletterande åtgärder kan lämnas när natur- och kulturmiljövärdena kräver skötsel som lövtäkt, lieslåtter eller efterbete. Dessutom finns ett projektstöd för restaurering av slåtterängar och

betesmarker. Ersättning för vissa insatser kan också erhållas från Utvald miljö inom landsbygdsprogrammet.

- Information och rådgivning bedrivs bland annat inom landsbygdsprogrammets åtgärder för kompetensutveckling av lantbrukare inom miljöområdet. Länsstyrelserna ansvarar för den regionala verksamheten som omfattar kostnadsfri enskild rådgivning, kurser och fältvandringar.
- Åtgärder för att uppnå miljö kvalitetsmålen Ett rikt odlingslandskap, Ingen övergödning och Ett rikt växt- och djurliv ökar möjligheten att uppnå gynnsam bevarandestatus för naturtypen.

Regelverk

Länk: Gemensam text (regelverk)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf

#11

- Naturtypen ingår i art- och habitatdirektivets bilaga 1 och den är inte en prioriterad naturtyp där.
- Regelverk som är särskilt viktigt för naturtypen är jordbrukets regelverk och strandskydd.
- Regelverk som är särskilt viktigt för naturtypens omgivning utöver det som nämns ovan är skogsbrukets regelverk.

Bevarandemål, målindikatorer och uppföljning

Länk: Gemensam text (bevarandemål och uppföljning)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf

#19

På Naturvårdsverkets hemsida om uppföljning i skyddade områden, finns en rapport (6379:2010) om uppföljnings i skyddade områden. Den beskriver arbetet med formulering av mål och användande av målindikatorer för att följa upp målen. Rapporten beskriver det generella arbetet, och uppföljningen i detalj beskrivs i manualer för uppföljning av olika naturtyper. Det finns även manualer för uppföljning av olika naturtypsgrupper. Där finns information om arbetsmetoder, och exempel på olika målindikatorer.

Det finns bland annat manualer för Stränder och sanddyner, för Flygbildstolkning och för olika artgrupper.

Litteratur och kontaktuppgifter

Länk: Gemensam text (litteratur och kontaktuppgifter)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/natur/naturgemensam.pdf#

Naturtyps- och ekosystemvis litteratur

Bergqvist, Erik 1981: Svenska inlandsdyner – Översikt och förslag till dynreservat.
Naturvårdsverket Rapport - SNV pm 1412.

Kontaktuppgifter

Anders Jacobson,
anders.jacobson@artdata.slu.se
018-67 24 79

ArtDatabanken
Bäcklösavägen 10
Box 7007
750 07 Uppsala